

İlâhîbahş'ın *el-Kur'âniyyûn* kitabı tarafsızlık ilkesini ihlal ile tenkit edilmektedir. Buna İlâhîbahş'ın ele aldığı konular sonrasında cevap verme gayreti sebep olsa gerektir. Buna rağmen kitap Kur'âniyyun fırkası hakkında oldukça detaylı içeriğiyle kıymetini korumaktadır.

Adem ARIKAN

(Yrd. Doç. Dr., İÜ. İlahiyat Fak.)

Papa Jean Paul II, Gerçeği Arayış: Akıl ve İman,

çev. İ. Taşpınar (İstanbul: Karakutu, 2005), 144 s.

18. yy Aydınlanma Hareketi sonrasında Katolik Kilisesi hem kendisine bağlı Hıristiyanlara hem de maiyetindeki rahip ve papazlara yol göstermek, karşılaştıkları meselelere çözüm bulmak için doğrudan Papa aracılığı ile kararname veya genelge türünde risaleler (*encyclique*) yayınlamaya başlamıştır. Papa 14. Benedict (öl. 1758) ile başlayan bu genelge yayınlama geleneği bugüne kadar tüm Papalar tarafından sürdürülmüştür. Genelgeler dogmatik konuları ele aldığı gibi bazen ahlaki ve moral değerlere de vurgu yapar. Papa II. Jean Paul 1979 yılında Papa seçildikten sonra papalığının ilk yirmi yılında 13 adet genelge yayınlamış olup en fazla genelge yayınlayan papalardan birisidir.

Papa II. Jean Paul' ün 14 Eylül 1998 tarihinde yayınladığı, incelediğimiz eseri oluşturan 'Fides et Ratio' isimli genelgesinden önce iman – akıl ilişkisini ele alan tek genelge Papa 13. Leon' un (öl. 1903) 4 Ağustos 1879 tarihinde yayınlamış olduğu "Aeterni Patris" adlı genelgesidir. Ancak "Aeterni Patris" genelgesi "Fides et Ratio" adlı genelgeye göre hacim olarak daha küçüktür. "Fides et Ratio" genelgesi konuyu ele alması, incelediği sahanın genişliği itibarıyla oldukça zengindir. Hıristiyan dünyasının dikkatini yeniden din ile felsefe, iman ile akıl konularına çekmiş ve bunların tartışılmasını

sağlamıştır. Genelgenin konuyu ele alan diğer metinlere göre yeniliklerini bu genelgenin Kilisenin resmi belgesi olması ile Kilise Babalarının, ilahiyatçıların veya papalık metinlerinde dağınık olarak bulunan birçok açıklamayı derli toplu bir yapıya kavuşturarak bir araya toplaması olarak sıralayabiliriz.

Genelge yedi bölümden oluşmaktadır. Ancak özellikle okuyucuyu konuya hazırlamak için ve konu ile ilgili tartışmaların tarihi ile ilgili çok temel bilgileri vererek genelgenin daha iyi anlaşılması açısından mütercimin hazırlamış olduğu sunuş bölümü yararlı bilgiler ihtiva etmektedir. Aynı şekilde eserin sonuna eklenen genelgenin Türkçe baskısına dair değerlendirme yazısı da iman – akıl ilişkisi tartışmalarının Hıristiyanlık tarihi içerisindeki seyri ile ilgili - çok kısa da olsa - faydalı bilgiler ihtiva etmekte ve genelgeyi bu bağlamda değerlendirmektedir.

“Kendini Bil” başlığı altında konuya giren Papa, insanlığın hakikat arayışı ve insan kalbinde daima var olan “Ben kimim? Nereden geldim ve nereye gidiyorum? Kötülük niçin vardır? Bu dünya hayatından sonra ne olacak?” gibi çeşitli sorulara dikkat çekmektedir.(s.16) Kilisenin görevlerinden birisinin gerçeğe hizmet etmek olduğu, hakikat arayışında felsefenin de çok önemli rolü olduğunu anlatarak Kilisenin felsefeye yaklaşımını ifade eden Papa, felsefeyi imanı derinlemesine kavramak ve İncil’in gerçeğini henüz bilmeyenlere ulaştırmak için Kilisenin vazgeçilmez bir yardımcısı olarak değerlendirmektedir.(s.19) Ancak felsefenin agnostik ve rölativist formlarının felsefi araştırmayı septisizm bataklığına sürüklediğini, felsefi araştırmanın varlığa ve Tanrı’ya dair temel soruları geçiştirecek yaklaşımlar geliştirmesinin insanlarda felsefeye karşı güvensizliğin baş göstermesini doğurduğundan dolayı Kilisenin, imanın hakikatini yeniden ifade etmek suretiyle günümüz insanına destek ve yardımcı olabileceğini söylüyor. Hakikatin araştırılması konusunda büyük sorumluluğu olduğunu düşündüğü felsefenin bu özelliğini yeniden bulması gerektiğini belirtiyor.

Birinci bölümde “İlahi Hikmetin Tecellisi” başlığı altında I. Vatikan Konsili, Trento Konsili, II. Vatikan Konsili bağlamında vah-

yin karakteri, vahiy ve felsefe ile elde edilen hakikatin farklılığı, İsa Mesih'in sırrı ile ifade edilen hakikat meseleleri incelenmektedir. Vahyin tabiatı ve insan aklını gerçeği araştırmaya iten yönü üzerinde durulmaktadır. Vahyin bize bildirdiği hakikatin akıl tarafından geliştirilen bir düşüncenin sonucu olmayıp bir ihsan olarak sunulduğu ifade edilerek vahyin ve felsefenin farklı imkân ve içeriği olsa da her ikisinin de kişiyi iman ve Tanrının müşahedesine götüren yolu araştırdığını açıklanmaktadır (s.34).

İkinci bölüm "Akletmek İçin İnanıyorum" başlığı altında bilme arzusunun her insanda ortak olması, imanla bilme – akılla bilme arasındaki ilişki ile Kitab-ı Mukaddes'in bu ikisi arasındaki derin ve ayrılmaz ilişki olduğunun farkında oluşu, akıl ve iman arasında bir yarışın olmadığı, birinin diğeri ile bütünleşip her birinin kendi özel faaliyet alanına sahip olduğu konularına değinmektedir. Vahyin insanın bilgi arayışındaki önemi anlatılmaktadır. Hikmet Kitabının felsefe yapılabileceğini ifade ettiği (s.39), tabiat üzerine akıl yürütme sayesinde yaratıcıya ulaşılabilceğini belirtip Eski Ahit'e göre insanın hakikate akıl vasıtasıyla ulaştığı, çünkü iman ile aydınlanan insanın her şeyin derin anlamını keşfettiği, bilginin temelinin sadece araştırma değil, iman ve vahyin içeriği ile kesin bir ilişkiyi de öngörmekte olduğu anlatılır (s. 40).

Hıristiyanların felsefe ile ilişkisinin derin bir basireti gerektirdiği, Pavlus'un kendi devrinin filozoflarının diliyle konuşmak suretiyle bunun örneğini verdiği anlatılır. Felsefenin yer yer içine düştüğü çıkmazlardan imanın yardımıyla kurtulabileceği ifade edilir.

"İnanmak İçin Aklediyorum" başlıklı üçüncü bölümde Genelgenin asıl konusu olan 'akıl gerçeği bilmedeki yeri' meselesi ele alınmaktadır. İnsanın hakikat arayışının sadece dünyevi işlerdeki kararları ile sınırlı olmadığı, hayatın anlamı ve gayesi ile ilgili soruların da bu arayışın en temel konularından birini teşkil ettiğine işaret edilmektedir. İnsan 'hakikati arayan kimse' olarak tanımlanıp, hakikat özleminin insan kalbinde kök saldı, bunu bir kenara itmenin varoluşu krize sokacağı belirtilerek hakikat çeşitleri ile ilgili bir sınıflama yapılmaktadır. Buna göre doğrudan veya

tecrübe ile teyid edilen açık hakikat, felsefî hakikat ve dini hakikat-ten bahsedilmektedir. İnsanın bu hakikat arama yolculuğunda Hıristiyanlığın da insana yardım ettiği, vahyin bildirdiği hakikat-lerle felsefî hakikatlerin çelişmediği, her iki düzeydeki bilginin de hakikatin bütünlüğüne ulaştırdığı (s.55) tespitlerinden sonra vah-yedilen hakikat ile felsefe arasındaki tarih boyu var olan ilişkinin doğrudan incelenerek bu iki bilgi düzeyi arasındaki doğru ilişkiyi kurabilmek için atıf yapılabilecek referans noktalarını oluşturan bir takım ilkelerin ortaya çıkarılması mümkün olacağına işaret edil-mektedir.

Dördüncü bölümde “İman İle Akıl Arasındaki İlişkiler” konusu ele alınmaktadır. Hıristiyanlığın en baştan itibaren devrin felsefî akımları ile karşı karşıya geldiği Pavlus örneği ile anlatılıp çeşitli açılardan Hıristiyanlığın antik felsefe ile ilişkisinin ele alınmakta-dır. Felsefe ile iletişim halinde olmak ilk Hıristiyanlar tarafından kaygı ile değerlendirilmiş olup, bu konuda dikkatle ve sağduyu ile hareket edenlere örnek olarak Aziz Justin ve İskenderiyeli Clement zikredilmektedir.(s.61) Felsefeyi eleştirel yönüyle ele alan düşünür-lere de değinilmektedir.

Eflatuncu ve Yeni Eflatuncu düşüncenin Hıristiyanlaştırılması faaliyetine de değinen Papa bu konuda Kapadokyalı Babaları, özellikle de Aziz Augustinus’u zikretmektedir. Bu düşünürün gerçekleştirdiği sentezin Batıda asırlar boyunca felsefî ve teolojik spekülasyonun en üst formu olarak kaldığına değinmektedir. Sko-lastik ilahiyatta Anselmus’un iman ve saf akıl ile ilgili görüşlerini de aktaran Papa, bu düşünürün imanın içeriği konusunda aklın görevi ile ilgili açıklamalarına yer vermektedir. Ortaçağ düşüncesi ve Aquino’lu Thomas’ın önemi üzerinde durarak Onun hem dokt-rininin içeriği, hem de kendi dönemindeki Arap ve Yahudi düşün-celeri ile diyalog kurabilmesi sebebiyle çok önemli olduğuna de-ğinmektedir. Thomas’ın akıl ile iman arasında var olan uyumu ön plana çıkarma başarısını gösterdiğini, aklın da imanın da ışığının Tanrı’dan gelmesi sebebiyle birbiri ile çelişemeyeceklerini açıkladığına, Thomas’ın Kilise tarafından bir düşünce ustası ve doğru bir

ilahiyat yapmanın modeli olarak sunulduğuna işaret eder (s. 67). Aziz Thomas ve Aziz Albert'in ilahiyat ve felsefenin arasındaki bağa vurgu yapmalarının yanında felsefe ve bilimin kendi sahalarında özerk çalışmalarına fırsat tanıyan ilk kişiler olduğunu, ancak Ortaçağın sonundan itibaren her iki bilgi arasındaki bu meşru ayırımın yavaş yavaş zararlı bir hal aldığını anlatır. Papa, imandan tamamen bağımsız gelişen felsefenin akla karşı artan bir güvensizlik doğurduğunu, modern felsefî düşüncenin büyük bir kısmının Hıristiyan vahyinden gitgide uzaklaşmak suretiyle oluştuğunu, rasyonalizmin, pozitivizmin ve nihilizmin bu yaklaşımın zararlı sonuçları olduğunu açıklar. Bu değişimlerin sonucunda bazı filozofların nasıl faydacı bir gayeye hizmet eden fonksiyonel bir akıl haline getirildiğine ve bu son dönemde iman ile felsefî aklın zamanla birbirinden ayrıldığına ortaya çıktığına işaret eder.

Beşinci bölümde "Kilise'nin Öğretme Yetkisinin Felsefî Sahaya Müdahaleleri" başlığı altında Kilisenin felsefeye müdahalesinin nasıl anlaşılması gerektiği hususu ele alınmaktadır. Modern felsefî düşüncenin sık sık hataya düştüğü, Kilisenin eksik felsefî söylemlerle ilgilenmek gibi bir görevi olmadığı; ancak vahye dayalı bilgilerin doğru anlaşılmasını tehdit eden veya insanların imanlarına zarar veren yanlış ve taraflı felsefî teoriler söz konusu olduğunda Kilisenin derhal müdahale ederek Hıristiyan doktrini korumak için bu görüşlere karşı eleştirilerde bulunması gerektiği ifade edilir. Bu bakış açısına göre günümüzde pek çok felsefî görüşün ortaya konması sebebiyle eleştirel bir ayırımda bulunmanın zorunlu hale geldiği, Katoliklerin kendi felsefelerini modern düşüncenin – özellikle fideizm ve rasyonalizm- gibi yaygın birtakım felsefî görüşlere karşı ortaya koyma görevlerinin olduğu ifade ediliyor. Birtakım modern felsefî görüşlerle bu tarz bir tartışmaya rağmen özellikle I. Vatikan Konsili bağlamında iman ve akıl arasında bir anlaşmazlığın olamayacağı, bunların birbirinden ayrılmaz oldukları vurgulanıyor.

Kilisenin Hıristiyan imanını koruma görevi sebebiyle çeşitli zamanlarda ve çeşitli şekillerde felsefî saha ile ilgili açıklamalar

yaptığı Papa X. Pius ve Papa XII. Pius örnekleriyle açıklanarak bazı eski tehlikeli görüşlerin bugün yeniden gün yüzüne çıktığı ele alınarak bunların olumsuz yönleri üzerinde durulmaktadır.

Altıncı Bölüm“İlahiyat ve Felsefe Arasındaki Karşılıklı Etkileşim” başlığı ile ilahiyat alanı ile ilgili bilgiler verilerek felsefe – ilahiyat ilişkisi ele alınmakta, günümüz ilahiyatçısının ilgilenmesi gereken ilimlerle ilgili değerlendirmeler yapılarak kültürler ve onlarla ilişki hususuna değinilmektedir. Hint kültürü ve Hıristiyanlık ilişkisi incelenmektedir.

Akıl edilen iman ve kabul edilen iman adı altında ilahiyatın metodolojik iki ilkesi doğrultusunda ilahiyatçının hem Kilisenin düşünce kavram ve terimlerine hâkim olması gerektiği hem de felsefî sistemleri derinlemesine bilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Felsefenin yardımı olmadan bazı ilahiyat meselelerinin anlaşılmasının mümkün olmadığı (s. 91) ve ilahiyatın iman ile akıl uyumunu anlatması gerektiği vurgulanmaktadır.

Ahlak ilminin felsefi desteğe ihtiyacı olduğuna değinilerek, ilahiyatçının günümüzde felsefeden çok tarih ve bilimle ya da Yunan ve Avrupa merkezli bir kökene sahip felsefeyle değil, geleneksel bilgeliklerle ilgilenmesi gerektiği ile ilgili görüşler değerlendirilmekte ve sonuçta önemli olanın hakikat arayışı olduğu, bunun merkezinin öneminin olmadığı ve İncil’in hiçbir kültüre karşı olmadığı dile getirilmektedir. Papa, yapılan bu tespitler ışığında ilahiyat ve felsefe arasında kurulacak uyumlu ilişkide ilahiyatçının hareket noktasının daima Tanrı’nın kelamı olması ve nihai gayenin sadece kelamın akıl edilmesi olması gerektiğini beyan eder. Bu ilişkiyi verimli bir şekilde kuran Kilise Babaları, Ortaçağ düşünürleri ile günümüz düşünürlerinden örnekler vermektedir.

Felsefeyi İsa’nın doğumundan önceki felsefe ve İncil’in mesajının ulaşmadığı yerlerdeki felsefe ile Hıristiyan inancı ile irtibatlı felsefe olarak ayıran Papa, Hıristiyan dönemi felsefesinin aklın inanç ile arındırılması şeklinde “subjektif” ve vahyin aklın keşfedemeyeceği bazı hakikatleri açıklaması şeklinde “objektif” teza-

hürleri olduğunu açıklar. İlahiyatın tarihte olduğu gibi şimdi de felsefeye başvurduğunu; ilahiyatın tezlerinin evrensel hakikat oluşu ve akıl edilebilirliğini sınamak için felsefeye ihtiyacı olduğunu, bu ihtiyaç ve felsefenin ilahiyata desteği sebebiyle patristik dönemden beri felsefenin “ilahiyatın hizmetkârı” olarak adlandırıldığını anlatarak (s.103) bir kez daha hakikat arayışında bu ilişki bağlamında Aziz Thomas’ın örnekliğini vurgulamaktadır.

Yedinci Bölüm “Günümüz İhtiyaçları ve Yerine Getirilmesi Gereken Görevler” başlığı altında insanın anlam arayışının insanı sürüklediği rölativizm, septisizm, materyalizm ve panteizm gibi zararlı akımların reddinin gerekliliği ve insan aklının aşkın bir şeye atıfta bulunmadan içkin sınırları içerisinde anlam arayışında çözümlere ulaşamayacağına değiniliyor. Felsefenin Tanrının sözüyle uyumlu olması gerektiği, bunun için de ilk olarak felsefenin anlam arayışında kaybettiği hikmet boyutunu yeniden bulması gerektiği; ikinci olarak insan kapasitesinin hakikatin bilgisine ulaşabilmesini sağlamak; üçüncü olarak ampirik verileri aşan, gerçek metafizik bir felsefe ihtiyacı belirtiliyor. İlahiyat sahasında metafiziğin günümüzde daha da önem kazandığına değiniliyor. Günümüz felsefesi ile Hıristiyan felsefi düşüncesi arasında iletişimin olması gerektiği ifade edilip günümüzdeki eklektizm, bilimcilik, pragmatizm, nihilizmin zararlarına yönelik değerlendirmeler yapılıyor.

Günümüz ilahiyatının üzerine düşen görevlere de değinen Papa bu konuda tebliğ ve hakikat araştırması olarak iki görev zikreder. Vahyin akledilirliğini ve Tanrı kelamının herkese ve her çağa hitap edişi üzerine gayret gösterilmesi gerektiğine değinir.

Sonuç kısmında ilahiyat disiplininin felsefe ile olan ve mutlaka olması gereken ilişkileri üzerinde durulmaktadır. Kilisenin felsefi düşüncenin önemine ve gerçek boyutları üzerine ısrarı vurgulanmaktadır. Felsefenin Hıristiyan inancını paylaşmayanlarla yegâne diyalog zemini olduğu ifade edilmektedir. Hıristiyan filozofun imanın hakikatinin kavranması için anlaşılır ve makul bir muhakeme geliştirebileceğinden dolayı Kiliseye bağlı eğitim ve öğretim

kurumlarında adeta bir yeniden yapılanma ile modern felsefi ilimlerin eğitimde daha etkin bir şekilde yer alması istenmektedir. Papa, bu isteğini bir çağrı olarak adlandırmakta, ilahiyatçı ve düşünürleri bu sahada çalışma yapmaya davet ve teşvik etmektedir.

Dinler Tarihi akademisyeni olan mütercim Dr. İsmail Taşpınar tarafından iman ve akıl ilişkisi gibi her dönemde oldukça popüler bir konu hakkında Katolik Hıristiyan görüşünü en yetkili ağızdan aktaran bu risaleyi güzel bir tercüme ve akıcı bir üslupla gerek dinî ilimler ve gerekse felsefe sahasından meraklılarının istifadesine sunulması, bu alanda çalışma yapacaklar açısından derli toplu tarihî bir perspektif vermesi sebebiyle de önemli bir belge niteliğindedir.

Ömer Faruk ARAZ
(Dr. Öğr., MÜSBE)

